

MEDZINÁRODNÉ VZŤAHY

SLOVAK JOURNAL OF INTERNATIONAL RELATIONS

Faculty of International Relations, University of Economics in Bratislava

2020, Volume XVIII., Issue 2, Pages 97 – 114

ISSN 1336-1562 (print), ISSN 1339-2751 (online)

Submitted: 17. 4. 2020 | Accepted: 3. 6. 2020 | Published 15. 6. 2020

LIMITY ISLAMSKÉHO EKONOMICKÉHO MODELU PRI VYMEDZENÍ JEHO MIESTA VO SVETOVEJ EKONOMIKE

LIMITS OF THE ISLAMIC ECONOMIC MODEL BY DEFINING ITS POSITION IN THE GLOBAL ECONOMY

Lubomír Čech¹, Kristína Krupová²

Od druhej polovice 20. storočia sa v teoretických koncepciách, ako i v ekonomickej praxi, čoraz viac do popredia dostáva islamský ekonomický model, ktorý sa výrazne odlišuje od existujúcich liberálnych koncepcií. Islamská ekonomika vo svojom modeli implementuje základné náboženské zásady a je plne v súlade s islamským právom *šari'a*. Príspevok sa zaoberá špecifikami islamského ekonomického modelu a jeho pozíciou vo svetovej ekonomike. Islamský ekonomický model sa najvýraznejšie prejavuje v oblasti financovania, kde poskytuje alternatívu ku komerčnému financovaniu. V článku definujeme základné obmedzenia moslimskej vierouky v ekonomickej oblasti, ktorých dodržiavanie je v súčasnom globalizovanom svetovom ekonomickom systéme predmetom diskusií.³

Kľúčové slová: islamský ekonomický model, islamská ekonomika, islamské právo, financovanie

Since the second half of the 20th century, theoretical concepts, as well as economic praxis, are more and more highlighting the Islamic economic model differing from existing liberal concepts. Islamic economy implements basic religious rules in its model and it is fully compatible with Sharia Islamic law. The paper is dealing with the specifications of the Islamic economic model and its position in the global economy. The Islamic economic model is most significantly expressed in the financing area where it offers an alternative to commercial financing. In the paper we define basic

---

¹ Doc. PhDr. Lubomír Čech, CSc., mimoriadny profesor, Katedra medzinárodných politických vzťahov, Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave, Dolnozemska 1/b, 852 35 Bratislava 5, e-mail: lubomir.cech@euba.sk

² Ing. Kristína Krupová, interná doktorandka, Katedra medzinárodných politických vzťahov, Fakulta medzinárodných vzťahov Ekonomickej univerzity v Bratislave, Dolnozemska 1/b, 852 35 Bratislava 5, e-mail: kristina.krupova@euba.sk

³ Tento článok bol napísaný v rámci projektu *VEGA 1/0490/19 – Islamský faktor vo svetovej ekonomike*.

limitations of Muslim dogmatism in the economic area, keeping of which is in the currently globalized world economic system a subject of discussions.

Keywords: Islamic Economic Model, Islamic Economy, Islamic Law, Financing

JEL: A10, A13, Z12

1 Úvod

Od 70. rokov minulého storočia, kedy sa objavili prvé odborné štúdie o islamskej ekonomike, sa napísalo veľa všeobecných teoretických a aplikovaných prác o jej rôznych aspektoch. Naše úvahy vychádzajú z toho, že vývoj islamskej ekonomiky v praxi predbieha teoretické uvedomenie si mnohých naliehavých ekonomických problémov. Logicky sa preto natíska otázka, či je správne dať islamskej ekonomickej vede, ktorá je stále v začiatkoch, výlučne normatívny charakter. Ten sa začal objavovať v prácach súčasných moslimských ekonómov až v 90. rokoch minulého storočia a sústreďuje sa na potvrdenie legitimacy použitia pojmu „islamská ekonomika“ a „islamské ekonomické myslenie“.

V obsahu článku sa pokúšame odpovedať aj na ďalšiu otázku, či je možné dnes považovať islamskú ekonomiku za nezávislú vedu – nie v rámci moslimských teologických a právnych disciplín, ale v systéme svetských vied.

Cieľom článku je prispieť do vedeckej diskusie v dvoch rovinách. Prvá sa venuje hľadaniu jej miesta vo svetovej ekonomike, druhá rovina sa venuje previazanosti islamského ekonomického modelu s moslimskou vierou a obmedzeniam, ktoré vychádzajú z moslimskej viery.

2 ISLAMSKÁ EKONOMIKA A ŠPECIFIKÁ JEJ REFLEXIE MOSLIMSKOU KOMUNITOU

Pri hľadaní odpovede na otázku, kedy vznikli základy islamského ekonomického myslenia, nájdeme jeho začiatky už v čase tzv. „zlatého veku islamu“.⁴ Islamskí vedci al-Gazáli (Daghistani, 2012), Ibn Taymiyya, Ibn Kazim Jawziyah a Ibn Chaldún neboli ekonómovia, a preto sa vo svojich spisoch zaoberali skôr teologickými a právnymi otázkami. Napr. podľa al-Gazáliho sa hospodárska činnosť považovala za súčasť plnenia náboženských povinností (Daghistani, 2012).

Nový impulz islamského ekonomického myslenia v novodobej histórii prináša prvá polovica minulého storočia (obdobie rokov 1940 – 1960). Termín „islamská ekonomika“ sa prvýkrát spomína v roku 1947 v diele moslimského učenca indického pôvodu Sayyida Manazira Ahsana Giláního s názvom „Islamská ekonomika“ (Achtjamov, 2013). V ňom opísal určitý ideálny ekonomický model, ktorý je plne v súlade s islamským právom šari`a. V tom istom roku bola v angličtine vydaná kniha Mahmuda Ahmada „Ekonomika islamu“ a v arabčine kniha egyptského právnika Mohameda al-Gazáliho „Islam a ekonomické inštitúcie“.

---

⁴ Vo všeobecnosti je toto obdobie vymedzené 8. – 13. storočím, avšak viacerí súčasní odborníci sa prikláňajú k názoru, že zlatý vek islamu skončil okolo 15. – 16. storočia (pozn. autorov).

Samotný pojem islamská ekonomika bol vo vedeckej literatúre zavedený až od polovice 70. rokov. Za prelomovú udalosť pre islamský ekonomický model sa považuje prvá medzinárodná konferencia o islamskej ekonomike, ktorá sa konala v Mekke vo februári 1976.

Od tých čias nedošlo v moslimskej literatúre k spresneniu a vymedzeniu termínu „islamská ekonomika“. Definície formulované moslimskými ekonómami sú často jednostranné a nedávajú jasnú predstavu o tom, čo si máme pod pojmom islamská ekonomika predstaviť. Saudský ekonóm indického pôvodu Mohamed Umar Chapra považuje islamskú ekonomiku za oblasť poznania, ktorá pomáha ľuďom dosiahnuť prosperitu prostredníctvom prerozdeľovania obmedzených prostriedkov v súlade s islamskou vieroukou, bez toho, aby to porušovalo osobnú slobodu a vytváralo trvalú makroekonomickú a environmentálnu nerovnováhu (Chapra, 2001, s. 33–34).

Definície poskytnuté inými odborníkmi sú rovnako vágne. Islamská ekonomika je charakterizovaná:

- ako hospodárska politika založená na *Koráne* a *Sunne*;
- ako spoločenská veda, ktorá sa zaoberá ekonomickými problémami ľudí prostredníctvom islamských hodnôt (Mannan 1970, s. 19);
- ako odpoveď moslimských mysliteľov na hospodárske výzvy svojej doby (Bekkin 2010, s. 14);
- ako model moslimského správania sa v typickej moslimskej spoločnosti (Nagvi, 1997);
- ako doktrína správania sa moslimov, ktorí riadia dôveryhodné zdroje s cieľom dosiahnuť prosperitu (Kahf, 2003);
- ako znalosť a uplatňovanie zákazov a ustanovení moslimského práva šarí'a s cieľom zabrániť nespravodlivosti, ktorá môže vzniknúť v procese získavania a využívania materiálnych zdrojov (Hasan 1984, s. 50–51).

Existujú tri skupiny moslimských vedcov a ich názory na problém vytvorenia ekonomického systému konzistentného s islamom.

Odborníci *prvej skupiny* (orientovaní konzervatívne) veria, že v *Koráne* a v *Sunne* sú základné ekonomické ustanovenia komplexne formulované, a preto nie je potrebné rozvíjať osobitnú disciplínu nazývanú islamská ekonomika. Podľa nich nie je potrebné vytvárať žiadne špeciálne štruktúry – islamskú alternatívu k moderným finančným inštitúciám. Do tejto skupiny patria aj tí, ktorí veria, že islam a hospodárstvo sú dve úplne nesúvisiace veci (tzv. skeptici). Tento názor veľmi jasne vyjadril turecký premiér R. Erdogan. Uviedol, že nevidí dôvod na vývoj spoločného islamského trhu a islamskej ekonomiky ako celku. Podľa Erdogana sú hlavnými

zložkami hospodárskeho rozvoja humanizmus, informačná a menová politika. Podľa neho hospodárstvo ako také nemá náboženstvo (The economy does not have a religion: Erdogan, 2004).

Druhá skupina pozostáva hlavne z tradičných teológov a právnikov. Väčšina autorov, ktorí písali do 70. rokov o hospodárskom poriadku v súlade s islamom, sa radí práve do tejto skupiny. Islamská ekonomika je pre nich iba jednou z islamských vied, spolu s vedou o recitácii Koránu a islamským právom – *fiqhom* (Ostřanský 2009, s. 193) atď. Preto by úsilie výskumného pracovníka, ktorý sa zaoberá hospodárskymi problémami, nemalo ísť nad rámec moslimských teologických a právnych disciplín. Islamské hospodárstvo by sa podľa nich malo rozvíjať v záujme moslimského spoločenstva a nie celého ľudstva.

Odborníci *tretej skupiny* veria, že islamská ekonomika je jedným zo smerov svetového ekonomického myslenia. V rámci tejto skupiny môžeme rozlíšiť tých, ktorí považujú islamskú ekonomiku za alternatívu kapitalistickej ekonomiky, ako aj tých, ktorí zastávajú miernejšie názory a skúmajú islamský ekonomický model v kontexte západnej (buržoáznej) ekonómie.

V tomto článku sa budeme venovať názorom ekonómov z tretej skupiny, pretože práve oni tvoria jadro toho, čo obsahuje termín islamská ekonomika. Berieme tiež do úvahy, že veľa štúdií venovaných islamskej ekonomike sa zaoberá hlavne islamským financovaním. To nie je prekvapujúce, pretože rysy islamského ekonomického modelu sa najviac prejavujú vo finančnej oblasti, ktorej hlavným cieľom bolo nájsť alternatívu k financovaniu úrokov.

3 ISLAMSKÝ EKONOMICKÝ MODEL A HĽADANIE JEHO MIESTA VO SVETOVEJ EKONOMIKE

Samotný islamský finančný systém možno definovať ako súbor metód a mechanizmov financovania, ktoré umožňujú hospodársku činnosť bez porušenia základných zásad formulovaných v islamskom práve *šari`a*.

Pokiaľ ide o ďalšie dôležité zložky ekonomického modelu, ako sú pozemkové a pracovné vzťahy, majetkové otázky – zvyčajne sú predmetom skúmania ekonómov, špecialistov na islamskú ekonomiku. Venujú sa im aj moslimskí právnici, ktorí píšú o etických aspektoch podnikania a vlastníckom práve.

Vyššie sme sa zmienili o tom, že mnohí autori majú sklon považovať islamskú ekonomiku za alternatívu ku kapitalistickej ekonomike, ako aj k direktívnej socialistickej ekonomike. Takéto názory zdieľala drvivá väčšina výskumných pracovníkov až do polovice 90. rokov. Predovšetkým idea islamského socializmu bola prvým, aj keď nie celkom úspešným pokusom moslimských teoretikov zbližiť marxistickú politickú ekonómiu so sociálnym systémom založenom na islame (Stepanjanc 1982, s. 244). V tomto zmysle možno pojem islamského socializmu považovať za predchodcu islamskej ekonomiky (Bekkin 2007, s. 147–155).

Čo je vlastne táto alternatíva? Vyznávači alternatívnosti islamského ekonomického modelu zdôrazňujú, že prekonáva nedostatky kapitalistického a socialistického hospodárskeho poriadku. Sú toho názoru, že islamská ekonomika je zlatou strednou cestou medzi absolutizáciou súkromného vlastníctva v rámci kapitalizmu a jeho takmer úplného popierania v socializme sovietskeho typu (Ždanov 2003, s. 71–72). Samozrejme, téza o absolutizácii majetku v kapitalizme v porovnaní s postojom k nemu v islame, podľa nášho názoru, nie je celkom vierohodná.

Vo vzťahoch medzi ľuďmi v moslimských krajinách sú vlastnícke práva chránené nie menej a možno ešte prísnejšie ako na Západe. Za zločin krádeže (*sarika*) je podľa moslimského zákona predpísaný trest vo forme odrezania ruky (dodávame s úľavou, že nie je dôsledne vykonávaný vo všetkých moslimských krajinách). Zároveň by bolo nesprávne tvrdiť, že islamská ekonomika sa odlišuje od kapitalistického hospodárstva len preto, že v islame, ako v kapitalizme, je súkromné vlastníctvo uznávané a chránené. To isté sa dá povedať o trhu, ktorý je vlastný kapitalizmu aj islamskému spôsobu hospodárenia.

Je dobre známe, že i pred kapitalizmom existovalo súkromné vlastníctvo i trh. Avšak súkromné vlastníctvo a trh sa najviac rozvinuli za kapitalizmu. Ten je systémom založenom na určitom druhu súkromného majetku a na určitom druhu vzťahov medzi vlastníkom a pracovníkom. Podľa nášho názoru, napriek niektorým formálnym podobnostiam, islamská ekonomika nie je v žiadnom prípade identická s kapitalistickou. Presnejšie by sme mohli povedať, že alternatíva islamskej ekonomiky nevyučuje jeho spoločné črty nielen s kapitalistickou, ale aj so socialistickou ekonomikou.

Predstavme si, abstrahujúc od politickej reality a uvažujúc výlučne v ekonomických kategóriách, že v Sovietskom zväze bola založená islamská banka. Také dôležité postuláty islamskej ekonomiky, ako je napr. popieranie úžery a sociálna orientácia celkom zapadajú do ateistickej socialistickej ekonomiky (Ražbadinov 2006, s. 153–154). Plánovaný charakter ekonomiky nie je v rozpore ani s islamskými zásadami, ani s dominantnou úlohou štátu v ekonomike. Prevažnú dobu 20. storočia bol svet rozdelený na kapitalistický a socialistický. Na rozdiel od kapitalizmu a socializmu sa islamská ekonomika stávala do pozície nadnárodného fenoménu, ktorý nemal trvalé pôsobisko v žiadnom štáte na Západe a na Východe. Nespájala sa so žiadnou geografickou destináciou. Považujeme za mylnú predstavu viacerých autorov, ktorí identifikovali islamskú ekonomiku s ekonomikami krajín Organizácie islamskej konferencie (OIC).⁵

Nebolo by správne dať znamienko rovnosti medzi hospodárstvom krajín OIC a islamskú ekonomiku len preto, že tri jej členské štáty (Pakistan, Irán a Sudán) sa

---

⁵ Organizácia islamskej konferencie bola v roku 2011 premenovaná na Organizáciu islamskej spolupráce. Skratka OIC zostala zachovaná (pozn. autorov).

pokúsili islamizovať (dodajme, že nie celkom úspešne) celý svoj hospodársky potenciál. V Pakistane naďalej prevláda dualistický model, v ktorom islamské a neislamské finančné inštitúcie fungujú v rovnakom právnom rámci. Irán deklaroval záväzok dodržiavať zásady islamskej ekonomiky, ale reálna hospodárska prax je v skutočnosti iná. Sudán zostáva jedinou krajinou, v ktorej experiment islamizácie finančného sektora ako celku bol úspešný. V iných krajinách sa podobné reformy vôbec neuskutočnili. Dokonca v niektorých členských krajinách Organizácie islamskej spolupráce neexistujú žiadne islamské finančné inštitúcie (alebo ešte donedávna neexistovali) – napr. vo väčšine bývalých stredoázijských republík ZSSR, vo viacerých afrických štátoch (napr. v Mozambiku a Sierra Leone) a Latinskej Amerike (v Guyane a Suriname).

Preto, ak hovoríme o islamskom finančnom systéme ako o neoddeliteľnej súčasťi islamskej ekonomiky, treba mať na pamäti, že nehovoríme o finančnom systéme v tradičnom slova zmysle, ale o systéme ako súbore inštitúcií a nástrojov. Hovoriť o islamskom finančnom systéme v tradičnom slova zmysle je o to viac nesprávne, že iba v jednej krajine na svete (v Sudáne) je finančný sektor celkom islamizovaný. Vo väčšine krajín sveta sú islamské finančné inštitúcie súčasťou existujúceho tradičného finančného systému.

Napriek tomu, že v rámci Organizácie islamskej spolupráce existujú autoritatívne inštitucionálne ekonomické štruktúry (napr. Islamská rozvojová banka), islamské finančné inštitúcie (banky, fondy, poisťovacie spoločnosti atď.) majú enklávne postavenie v ekonomikách moslimských krajín. Napríklad v Saudskej Arábii, ktorá je považovaná za jednu z krajín, v ktorých sa normy moslimského práva uplatňujú v čo najväčšej miere, je finančná a občianska legislatíva štruktúrovaná podľa západných štandardov a islamské finančné inštitúty sú skôr výnimkou ako pravidlom (Koraytem 2000, s 63–68). Prvé plnohodnotné islamské banky sa tu objavili až v 90. rokoch 20. storočia.

S poukázaním na prax Saudskej Arábie sa objavilo viacero názorov, že islamský ekonomický model je vlastne chiméra. Napríklad autor islamského konceptu svetového poriadku Ždanov tvrdí, že neopodstatnenosť islamskej ekonomiky dokladuje príklad Saudskej Arábie, kde existuje priepasť medzi teóriou a praxou. Viaceré banky v tejto krajine praktizujú finančné operácie, ktoré sa nijako nelíšia od analogických operácií v západných bankách (Ždanov 2003, s. 324–325).

Domnievame sa, že nie je správne pristupovať ku všetkým inštitúciám poskytujúcim islamské finančné služby rovnakým spôsobom. Islamské finančné inštitúcie na celom svete sa niekedy vyznačujú viac rozdielmi ako podobnosťou – a to nie iba v mechanizme ich operácií, ale aj v cieľoch a úlohách. Porovnajme pobočku Citibank, ktorá poskytuje islamské finančné služby v Bahrajne, a družstevnú banku v Sudáne. Obidve pri svojej práci využívajú princípy islamského náboženstva. Na prvý pohľad je zřejmé, že aj napriek niektorým formálnym podobnostiam majú oba bankové

subjekty a priori rôzne priority. Cieľom pobočky veľkej nadnárodnej banky je získať prostriedky od nových investorov a v konečnom dôsledku akumulovať kapitál pre svoju vlastnú potrebu, nie však v záujme islamu a moslimskej komunity. Súčasne treba vidieť, že islamská družstevná banka v takej chudobnej krajine, ako je Sudán, má prinajmenšom na deklaratívnej úrovni dôležitú sociálnu funkciu. Inými slovami, všetko v konečnom dôsledku závisí od cieľov stanovených subjektmi hospodárskych vzťahov.

Uznávaný islamský ekonóm Muhammad Nejatullah Siddiqi zhrnul hlavné úlohy islamskej ekonomiky do nasledovných bodov:

1. Uspokojiť základné potreby človeka z hľadiska zabezpečenia potravín, odevov, prístrešia, lekárskej starostlivosti a vzdelávania;
2. Zabezpečiť rovnaké príležitosti pre všetkých bez výnimky;
3. Predchádzať kumulovaniu bohatstva a odstrániť nerovnosť pri rozdeľovaní príjmov a bohatstva;
4. Poskytnúť každému príležitosť na duchovné sebzdokonaľovanie;
5. Zabezpečiť stabilitu a hospodársky rast s cieľom dosiahnuť vyššie uvedené ciele (Siddiqi 2005, s. 6–7).

Pri určovaní cieľov islamskej ekonomiky je teda v popredí realizácia duchovných a morálnych hodnôt, ktoré nemajú úzky islamský, ale univerzálny celospoločenský charakter. To umožňuje islamskej ekonomike ísť nad rámec čisto ekonomickej problematiky, čiže byť niečím viac ako len ekonomikou. Dochádza tu k spojeniu hospodárskej problematiky a etických otázok.

Začiatkom 70. rokov vstúpili do svetovej ekonomiky noví hráči – islamské banky. Tento krok bol mnohými islamskými ekonómami považovaný za možný kľúč k riešeniu mnohých ekonomických problémov, ktoré neboli vyriešené v rámci kapitalizmu a socializmu. Keď však v ďalšom vývoji vo väčšine krajín sveta komunistický systém padol, v moslimskom svete eufória vyvolaná vznikom inštitúcií islamskej ekonomiky opadla. Viacerí odborníci začali veriť, že islamskú ekonomiku možno považovať iba za jeden z eticky orientovaných sociálnych systémov, ktoré si na Západe od polovice 90. rokov získali veľkú popularitu.

Ak zoberieme za medzník rok 1947 – rok vydania knihy Giláního a ďalších spomínaných autorov – islamská ekonomika má viac ako 60 rokov. K dnešnému dňu však jej všeobecné zásady a mechanizmy fungovania stále nie sú jasne vymedzené. Existuje prevládajúci systém názorov na obchodné správanie sa, ktorý je v súlade so *šari`ou*, ale nie je jasná predstava o tom, ako tento mechanizmus uplatniť v celej ekonomike. Inými slovami, existuje predstava, ako by mali fungovať prvky systému, ale nie je jasné, ako môže fungovať celý systém.

Ako správne poznamenáva M. U. Chapra (2001, s. 50), islamská ekonomika potrebuje mikroekonomické základy pre svoje makroekonomické ciele. Napriek významu základného všeobecného teoretického výskumu pre modernú islamskú ekonomiku by prvým bodom programu mal byť vedecký a praktický vývoj súvisiaci s fungovaním rôznych islamských finančných inštitúcií a ich vzájomné pôsobenie, ako aj metódy financovania použité pri ich práci. Osobitná pozornosť by sa mala venovať právnym otázkam výskumu, aby ciele islamskej ekonomiky našli konkrétne vyjadrenie vo fiškálnej, peňažnej a valutovej politike moslimských krajín. Ak sa toto podarí, potom vyhlásenia o alternatíve islamskej ekonomiky prestanú byť iba vyhláseniami a prídavné meno „islamská“ v termíne „islamská ekonomika“ nebude vyzerat' ako ideologický prívěsok.

Pri analýze výhod a nevýhod islamskej ekonomiky niektorí ekonómovia veria, že pojem „islamský“ zužuje rozsah islamského hospodárskeho modelu v nemoslimských komunitách. Islam nevyžaduje, aby moslimovia prirad'ovali ekonomike prídavné meno „islamská“. Je tu však jeden zaujímavý aspekt, ktorý by sa nemal podceňovať.

Slovné spojenie „islamská ekonomika“ je značka, ktorá sa vytvárala celé desaťročia, a jej opustenie môže viesť k určitým stratám pre islamské finančné inštitúcie na celom svete. Skutočnosť, že niektoré islamské banky a iné islamské finančné inštitúcie v názve neobsahujú slovo „islamský“, je zvyčajne spôsobené obmedzeniami stanovenými platnými právnymi predpismi – napríklad v Turecku, alebo obozretným postojom orgánov k islamskému financovaniu v Azerbajdžane alebo v niektorých krajinách postsovietskej Strednej Ázie (Haron 2012, s. 236–240).

Podľa nás je islamská ekonomika systémom moslimských názorov na princípy a mechanizmy organizácie hospodárskeho života spoločnosti. Mimoriadne dôležitá tu bude akceptácia moslimského náboženského systému (Žuravlev 2004, s. 5). Môžeme teda charakterizovať islamskú ekonomiku ako *systém jej riadenia v súlade s normami a zásadami islamského práva*. Prikláňame sa k názoru renomovaného ruského odborníka na islamskú ekonomiku R. Bekkina, ktorý navrhuje, aby sa ako synonymum pre termín islamská ekonomika používalo slovné spojenie islamský ekonomický model (Bekkin 2010, s. 15).

Samotná islamská ekonómia je výsledkom skúmania moslimských vedcov v ostatných desaťročiach. Avšak niektoré zákazy a obmedzenia ekonomických aktivít možno nájsť nielen v *Koráne* a *Sunne*, ale aj v Biblii. Prečo teda práve moslimovia a nie predstavitelia iných náboženstiev (kresťanov alebo židov) zostavili systémovo ekonomické záležitosti tak, aby zodpovedali ich viere?

4 ISLAMSKÝ EKONOMICKÝ MODEL A JEHO PREVIAZANOSŤ S MOSLIMSKOU VIEROU

Jedným z hlavných dôvodov rozvoja islamskej ekonomickej doktríny bola skutočnosť, že islam, na rozdiel od kresťanstva a judaizmu, je pre jeho vyznávačov nielen náboženstvom, ale aj spôsobom života. Obchodné vzťahy, ako dôležitá súčasť života mnohých moslimov si vyžadovali seriózne teologický a právny základ vo forme ustanovení *Koránu* a *Sunny*, interpretovaných moslimskými právnikmi. Napríklad v kresťanstve vzťahy ľudí s Bohom boli spravidla obmedzené na kostolné priestory. Mimo nich mohol farník viesť svetský životný štýl bez ohľadu na náboženské zákazy, a to aj v hospodárskej oblasti.

V kresťanstve takisto nachádzame prvých ekonómov medzi teológmi. Nemalo by sa zabúdať na to, že kapitalistické hospodárstvo sa zrodilo v útrobach jedného z hnutí kresťanstva – protestantizmu. Protestantská viera v božskú predurčenosť bola vyjadrená najmä v jednom z kľúčových ustanovení kapitalistickej politickej ekonomie – „neviditeľnej ruke trhu“ Adama Smitha. Až moderná doba spôsobila, že ekonomický výskum sa sekularizoval a stal sa záležitosťou svetských vedcov.

V islame tento proces začal oveľa skôr. Vedec Ibn Khaldun bol v podstate sekulárny vedec (treba chápať v súvislosti s obmedzeniami, ktoré vládli v stredoveku). Pripomeňme jeden zaujímavý moment, že niektorí západní ekonómovia uprednostňujú originalitu Khalduna pred Smithom. Avšak Ibn Khaldun bol skôr výnimkou. Väčšina autorov, ktorí sa venovali ekonomickým otázkam, boli moslimskí teológovia a právnici. Nemali to však ľahké, keď vo svojich spisoch konštruovali nejaký ideálny model, ktorý bol skôr ich zbožný želaním.

V modernej dobe sa ako prví začali venovať otázkam islamskej ekonomiky politici – Hassan al-Banna⁶ (Anani 2013, s. 41–63) a Syed Abul A'la Maududi⁷. Ekonomický systém postavený na islamskom práve *šari`a* vnímali ako ideálny model. Práve na základe ich názorov niektorí kritici islamskej ekonomiky vyvodzujú závery o úzkom prepojení predstaviteľov fundamentalistických hnutí v islame s islamskými finančnými inštitúciami (Bayumi, 1991).

Odporcovia islamskej ekonomiky uvádzajú, že nebezpečenstvo islamskej hospodárskej činnosti spočíva v politickej sile islamu. Tá podľa ich názoru má významný vplyv na budúcnosť hospodárskej politiky. Má vzniknúť dojem, že všetky islamské spoločenské subjekty poskytujú finančnú pomoc fundamentalistickým

---

⁶ Hassan al-Banna bol jedným z najvýznamnejších islamských mysliteľov 20. storočia a zakladateľ Moslimského bratstva v Egypte. V roku 1948 vydal dokument, v ktorom stanovil základné princípy hospodárskeho poriadku v súlade s islamom. Zameral sa na otázky využívania pôdy (pozn. autorov).

⁷ Al-Maududi bol indicko-pakistanský moslimský obrodňový mysliteľ, spisovateľ, politik a zakladateľ Jamaat-i Islami. Je považovaný za iniciátora začiatku reforiem na islamizáciu hospodárskeho života v Pakistane. Je autorom viac ako 150 knižných publikácií, ktorých obsah ovplyvňoval islamské hnutia v celom moslimskom svete (pozn. autorov).

politickým stranám a organizáciám, ktoré sa snažia obmedziť sociálne, hospodárske a kultúrne vzťahy medzi moslimami a nemoslimami. V duchu posilnenia islamského fundamentalizmu sa má akceptovať návrat ku koreňom viery. Podľa tejto logiky úspešná islamizácia konkrétnej oblasti prakticky zaručuje úspech islamizácie v iných oblastiach (Kuran 2008, s. 298).

Faktor nebezpečenstva islamského fundamentalizmu je témou pre samostatný článok. Chceme sa však vyjadriť k hodnoteniu politickej sily islamskej hospodárskej činnosti. Fakty hovoria, že v moslimskom svete sú islamské banky a iné finančné inštitúcie pod prísnu kontrolou regulačných orgánov a zároveň čelia silnej konkurencii zo strany tradičných (neislamských) finančných inštitúcií. Islamské banky často získajú licenciu na Západe ľahšie ako v niektorých moslimských krajinách. Hovoriť v takejto situácii o vplyve islamu na finančné inštitúcie, ktorých podiel na finančnom sektore moslimských krajín spravidla nepresahuje 10%, je viac ako diskutabilné.

Nestotožňujeme sa s názorom, že úspešná islamizácia určitej oblasti spoločnosti prakticky zaručuje úspech islamizácie v iných oblastiach. Ako príklad uvádzame Malajziu, kde moslimovia tvoria asi 50% obyvateľstva. Úspešný rozvoj islamského finančného sektora v tejto krajine nevedol automaticky k islamizácii v iných oblastiach verejného života. Na druhej strane, politika islamizácie v Pakistane nevedla k schváleniu monistického modelu islamskej ekonomiky, kde nie je miesto pre tradičné (neislamské) finančné inštitúcie a štruktúry.

Tvrdenia, že islamské spoločenské subjekty poskytujú finančnú pomoc fundamentalistickým politickým stranám a organizáciám, ktoré sa snažia obmedziť sociálne, hospodárske a kultúrne vzťahy medzi moslimami a nemoslimami, sú takisto zavádzajúce. Islamské banky a ďalšie islamské finančné inštitúcie majú mimoriadny záujem, aby aj nemoslimovia boli ich klientmi. V Sudáne, ktorý niektorí vedci považujú za baštu fundamentalizmu, sa medzi kresťanov rozdeľujú aj finančné prostriedky zo *zakátu*, povinnej dane, ktorú platia moslimovia.

Medzi základné princípy islamského hospodárskeho modelu patrí obmedzenie nekontrolovanej spotreby, často na úkor vypožičaných prostriedkov, ktoré sa stali charakteristickým znakom moderných hospodárskych vzťahov v západnom svete. Vytváranie nových finančných produktov zo strany islamských finančných inštitúcií nás privádza k otázke, či existencia alternatívnych príležitostí pre spotrebiteľa nie je znakom civilizovanej spoločnosti.

Z tohto uhľa pohľadu obvinenia voči islamskému ekonomickému modelu sú neudržateľné. Odporcovia islamských ekonomických štruktúr, ktorí ich spájajú s terorizmom, boli zrejme sklamaní výsledkami vyšetrovaní útokov z 11. septembra 2001. Napriek obvineniam, že peniaze na uskutočnenie tohto teroristického aktu boli realizované kanálmi islamských finančných inštitúcií, sa ukázalo, že financie išli cez seriózne banky, ako je Citibank.

V tomto prípade absentuje konštruktívna kritika islamského spôsobu financovania a tých postojov, ktorých podstatou je popieranie akéhokoľvek vplyvu islamu na verejný život v moslimských aj nemoslimských komunitách. Je potrebné zdôrazniť, že názory odporcov islamského hospodárskeho modelu sa často zakladajú na neznalosti alebo na nepochopení podstaty tohto javu. Ako príklad uveďme Veľkú Britániu. Pri diskusii v britskom parlamente vzišla otázka, ako rozvoj islamského trhu finančných služieb v krajine môže zmeniť Londýn na centrum islamského financovania. Bude to znamenať ukotvenie islamského práva *šari`a* v krajine? Keď sa ukázalo, že islamské banky budú konať v prísnom súlade s britskými zákonmi, počet odporcov vývoja alternatívnych finančných nástrojov v Spojenom kráľovstve sa výrazne znížil.

Je potrebné konštatovať, že islamská ekonomika ako veda je stále úzko spojená s islamským právom. Mnohí známi autori spisov o islamskej ekonomike alebo o jej jednotlivých aspektoch sú autoritatívni moslimskí právnici (Yusuf al-Qaradawi,⁸ Taki Usmani⁹ a ďalší). Od polovice 70. rokov, kedy sa objavili prvé odborné štúdie o islamskej ekonomike sa napísalo veľa všeobecných teoretických a aplikovaných prác o islamskej ekonomike a jej rôznych aspektoch. Je však možné dnes považovať islamskú ekonomiku za nezávislú vedu – nie v rámci moslimských teologických a právnych disciplín, ale v systéme svetských vied? Univerzálnosť islamskej ekonomiky a jej rozvoj ako sekulárnej vedy v žiadnom prípade nevyklučuje možnosť študovať zodpovedajúce smerovanie v kontexte islamských teologických a právnych vied.

Ekonomická veda nemôže opisovať súčasný stav bez toho, aby ponúkla predikciu na riešenie existujúcich problémov. Zákony trhu totiž poskytujú prognózy toho, čo sa dá očakávať v budúcnosti. Nemožno poprieť, že islam je náboženstvom poskytujúcim návod na život. Nezisťuje ale choroby spoločnosti a ako ich liečiť. Má však pred sebou jasný obraz toho, ako by to malo vyzeráť. Aj preto úlohou každého moslima nie je len zdieľať určité islamské hodnoty, ale tiež bojovať za transformáciu spoločnosti v duchu islamu (Chapra 2000, s. 29–30).

Nie je celkom správne dať islamskej ekonomickej vede, ktorá je stále v začiatkoch, výlučne normatívny charakter. Ten sa začal objavovať v prácach súčasných moslimských ekonómov od 90. rokov. V jej rámci sa zdôrazňujú dve časti.

---

⁸ Yusuf al-Qaradawi je egyptský islamský teológ, ktorý pôsobí ako predseda Medzinárodnej únie moslimských vedcov. Vydal viac ako 120 kníh o islame. Za svoje aktivity získal osem medzinárodných cien a považuje sa za jedného z najvplyvnejších žijúcich islamských vedcov (pozn. autorov).

⁹ Mohamed Taki Usmani je *deobandský* islamský učenec *hanafijského* právneho *mazhabu*. Je odborníkom v oblasti islamskej jurisdikcie (*fiqh*), ekonómie, *Tasawwufu* a *hadisov* (pozn. autorov).

Prvá sa zaoberá hospodárskym systémom samotného islamu (tzv. pozitívna časť) a druhá rieši správanie sa ľudí v tomto systéme (Karadoğan 2014, s. 125–137).

Okrem toho moslimskí teoretici rozpracovali celý rad mechanizmov, ktoré sa používajú pri práci moderných islamských finančných inštitúcií: bánk, poisťovacích spoločností, fondov atď. Tieto finančné inštitúcie pôsobia v rôznych častiach moslimského sveta, pričom sú súčasťou islamského hospodárskeho modelu. Problém je v tom, že vývoj islamskej ekonomiky v praxi predbieha teoretické uvedomenie si mnohých naliehavých ekonomických problémov. Napríklad islamské dlhopisy *sukuk* sa objavili na trhoch moslimských krajín pred viac ako 15 rokmi, ale seriózny výskum týchto výrobcov cenných papierov sa objavil len pred niekoľkými rokmi (Nijazbekova 2012, s. 48–55).

Samozrejme, že v islamskej ekonomike sú všetky ekonomické kategórie (bohatstvo, peniaze, kapitál, výroba) posudzované človekom cez prizmu islamských etických hodnôt. Viaceré etické úvahy predložené moslimskými učencami majú svoje opodstatnenie. Myslíme si, že táto otázka sa dotýka fungovania akéhokoľvek ekonomického systému v podmienkach obmedzených zdrojov. V tejto súvislosti islamskí ekonómovia uvádzajú, že hlavným problémom hospodárstva by nemalo byť rozdelenie zdrojov, ale otázka obmedzenia ľudských potrieb. Chapra sa domnieva, že islamské hospodárstvo je potrebné, iba ak je schopné zodpovedať otázky, na ktoré tradičná ekonomika hospodárstva nemôže odpovedať (Chapra 2001, s. 50–52). Teda nielen odpovedať, ale aj ponúknuť praktické riešenie problémov, ktoré boli „príliš ťažké“ pre tradičnú ekonomiku: problémy chudoby, problémy spravodlivého rozdelenia zdrojov atď.

5 ZAKAZUJÚCE PRAVIDLÁ ISLAMSKÉHO EKONOMICKÉHO MODELU

Islamské finančné právo varuje pred bohatstvom získaným nečestným spôsobom bez vynaloženia nejakej činnosti alebo na úkor ostatných. Finančný systém je založený na princípe obchodovania, teda uprednostňuje obchod pred požíčianím peňazí. Pri poskytovaní islamských finančných služieb nie je akceptovateľné, aby riziko straty niesla iba jedna strana, zatiaľ čo druhá strana by len inkasovala zisk. Princíp zdieľania zisku a straty je vytvorenie akéhosi finančného partnerstva medzi veriteľom a dlžníkom (aj v prípade, že jednou zo strán je banka).

Vzhľadom na to, že základom islamského ekonomického modelu je islamský finančný systém, pokladáme za dôležité upozorniť na tri základné zásady, ktoré významným spôsobom vymedzujú špecifiká islamského ekonomického systému. Ide o zákaz *riba* (úroku), *gharar* (neistoty) a *maysir* (karbanu/gamblerstva). Tieto črty islamských financií vychádzajú zo samotnej podstaty Šarí'e, Koránu a Sunny.

Riba pochádza zo základu arabského slova *raba-wa* a je prekladané ako mimoriadny nárast (zvýšenie, narastanie, presiahnutie). *Riba* znamená zisk bez námahy, bezprácný zárobok. Pojem *riba* sa všeobecne prekladá ako úžera alebo úroky,

ale v *šarī'i* má omnoho širší význam (Haqqi 2009, s. 123–124). Ak definujeme úrok ako peňažnú odmenu za požičanie peňazí, znamená to pre nás zisk bez akejkoľvek námahy, bezprácný zárobok. Tento bezprácný zisk je v islamskom finančníctve zakázaný. Požičiavanie peňazí aj akékoľvek ďalšie finančné aktivity tu fungujú skôr na princípe investovania. Fungujú tu poplatky vo forme preukázaných výdavkov za určité finančné transakcie, odmeny za určité úkony (nie ale za prosté požičanie peňazí) apod. Správne pochopenie pojmu *riba* je bazálnym predpokladom fungovania islamského finančníctva (Hrdličková, 2013).

Arabské slovo *gharar* doslova znamená zákernosť, riziko, podvod, neistotu alebo hazard, ktorý môže viesť k deštrukcii a strate. Tento pojem môžeme definovať aj ako predaj vecí, ktorých existencia alebo vlastnosti nie sú z dôvodu rizikovej povahy isté. V podobnom duchu podávajú výklad pojmu aj právnici *hanafijského mazhabu*¹⁰ (hanafijskej právnej školy), ktorí definovali *gharar* ako “niečo, čoho dôsledok je neistý” (Bekkin 2009, s. 20). Právnici *šáfiovského mazhabu* to popísali ako niečo, čo svojim spôsobom a výsledkom je schované. Najpodrobnejšiu otázku *ghararu* vypracovali *malikovskí* právnici, kde literatúra spomína vynikajúceho stredovekého moslimského právnika Abu Ishaq al-Shatibiho.¹¹

Zmyslom zákazu *gharar* v dohodách je zabrániť nespravodlivosti. Je však možné dospieť k dohode, zmluve alebo transakcii úplne bez *gharar*? Je zrejme, že akýkoľvek druh podnikateľskej činnosti je spojený s rizikom a neistotou. Faktor nevyhnutného podnikateľského rizika a straty sa nedá vylúčiť. Medzi moslimskými právnikmi prevláda názor, že existuje tzv. prípustný *gharar* a nadmerný *gharar*. V súlade s klasifikáciou všeobecne akceptovanou v modernom moslimskom práve sa rozlišujú tieto typy alebo presnejšie stupne *ghararu*:

- *gharar fahis* (Islamic Finance. Gharar Fahish, 2014) – nadmerný, neakceptovateľný *gharar*;
- *gharar yasir* (Islamic Finance. Gharar Yasir – ľahký, prípustný *gharar*;
- *gharar mutawassit* – mierny *gharar* (nachádzajúci sa niekde medzi *gharar fahish* a *gharar yasir*).

---

¹⁰ *Hanafijský mazhab* (jedna zo štyroch právnych škôl *sunnitského* islamu). *Hanafijská* právna škola je pomenovanie pre jednu zo štyroch *sunnitských* právnych škôl. Jej zakladateľom je Abū Hanif an-Nu'man ibn Thabit. Táto škola sa najviac presadila v Turecku. Typickým rysom je jej liberálnosť a používanie analógie. Hlavným cieľom by malo byť vždy, pri akomkoľvek právnom prípade, hľadať tú najlepšiu alternatívu. V praxi to znamená, že sa vyhlási niekoľko možných riešení, z ktorých sa vyberá to najlepšie. Rovnako ako u hanafijskej právnej školy, aj šáfiovský, malikovský a hanbalovský *mazhab* sú pomenované podľa svojich zakladateľov (pozn. autorov).

¹¹ Abu Ishaq al-Shatibi bol andalúzsky sunnitský islamský právnik, ktorý žil v 14. storočí a hlásil sa k malikovskému právnemu *mazhabu*.

Gharar fahish spôsobuje, že zmluva alebo transakcia sú z hľadiska *šari`e* neplatné. *Gharar* predstavuje určitú formu asymetrických alebo neúplných informácií a/alebo podvodov, okrem rizika a neistoty, pokiaľ ide o predmet komutatívnej zmluvy (zmluva založená na výmene).

Gharar yasir znamená malý alebo zanedbateľný z hľadiska množstva a predstavuje výraz pre neistotu, ktorá je vždy prítomná vo všetkých zmluvách a kontraktach, a preto je jeho existencia tolerovaná. Zhoda panuje v tom, že každá transakcia nesie v sebe prvky *gharar*, názory sa rôznia v ich veľkosť.

Gharar sa vyskytuje vo všetkých druhoch transakcií, kde predmet, cena alebo oboje sú neurčené a zafixované vopred. Špekulatívne aktivity na kapitálových trhoch, derivátové nástroje a krátkodobé kontrakty sú jasným príkladom *gharar* v moderných financiách. *Gharar* sa v praxi potenciálne spája s problémami ako cena, doručenie, kvantita a kvalita aktív, ktoré sú založené na transakciách a ovplyvnili by do určitej miery alebo kvality súhlas strán kontraktu. Napríklad nie je možné si kúpiť opciu, keďže opcia nie je zistiteľná a je preto neistá. Opcia je len právo. Nie je to aktívum, ktorého špecifikácia je jasná a dosiahnuteľná. Právnici všetkých právnych škôl súhlasia s tým, že *gharar* ruší platnosť dohody (Bekkin 2018, s. 41–62).

Maysir doslova znamená gambling, hazardná hra (pôvodne hazardná hra, ktorú Arabi hrali pred príchodom islamu). Islam kategoricky odmieta všetky formy gamblingu. Hameed (2009, s. 44) definuje *maysir* ako gambling, ale aj ako akúkoľvek formu obchodnej aktivity, kde sa finančné zisky odvodzujú z náhody, špekulácie alebo dohadu. V Koráne je gambling zakázaný (súra Al-Bakarah, 2:219 a Al-Maidah, 5:93). Inými slovami, islamské náboženstvo neakceptuje zisk dosiahnutý v dôsledku náhodného súboru okolností, medzi ktoré patrí výhra rulety, lotériový lístok, zisk z rôznych finančných derivátov, niektorých poisťovacích praktík a špekulatívneho správanie sa na finančných trhoch (Definition of „Maysir“).

V literatúre sa môžeme stretnúť v súvislosti s hazardom aj s pojmom *qimar*. Čo sa týka rozdielu medzi nimi, všeobecne platí, že *maysir* má širší rozsah ako *qimar*. *Maysir* zahŕňa všetky druhy hazardných hier, to znamená, že je to viac ako len určitá hazardná hra. Pôvodne sa používal na označenie predislamskej hry šípok, v ktorej sedem osôb hazardovalo za podiely (časti) pridelenej ceny. *Qimar* vo svojom doslovnom význame znamená stávkovanie. Z technického hľadiska to znamená prevzatie vlastníctva nejakej formy bohatstva prostredníctvom stávky. *Qimar* zahŕňa všetky konania, kde dochádza k uzatváraniu stávok na veľmi riskantné výsledky.

6 ZÁVER

Islamská ekonomika alebo islamský ekonomický model je pomerne nový koncept, ktorý bol formulovaný v konečnej podobe až v druhej polovici 20. storočia. Jeho ďalší rozvoj bude závisieť od viacerých premenných faktorov súčasného

globalizovaného sveta. Islamský ekonomický model v jeho ideálnej podobe môže byť implementovaný iba v krajinách, kde podstatná časť obyvateľstva vyznáva islam a štát vytvára jeho regulačný rámec v súlade so zásadami islamského práva *šarí`a*. Výskum v tejto oblasti je z vedeckého a praktického hľadiska žiaduci a zaujímavý z hľadiska možností ďalšieho globálneho ekonomického rozvoja.

Stručná analýza vybraných otázok základov islamskej ekonomiky a finančnictva umožňuje vyvodit' nasledujúce závery. Po prvé, islamská ekonomika, alebo islamský ekonomický model, nie je univerzálnou ekonomickou doktrínou pre všetky moslimské krajiny. Koncepcia islamskej ekonomiky sa však v modernom svete v dôsledku úspechu islamských finančných inštitúcií rozšírila. Jedným z najdôležitejších faktorov úspechu islamského hospodárskeho modelu bola jeho mobilita a flexibilita. Po druhé, všeobecné zásady a mechanizmy fungovania islamského ekonomického modelu v súčasnosti stále nie sú jasne vymedzené. Existuje prevládajúci systém názorov na obchodné správanie sa, ktorý je v súlade so *šari`ou*, ale nie je jasná predstava o tom, ako tento mechanizmus uplatniť v celej ekonomike. Inými slovami, existuje predstava, ako by mali fungovať prvky systému, ale nie je jasné, ako môže fungovať celý systém. Po tretie, islamský finančný systém tvorí bazálny prvok islamskej ekonomiky. Nie je to však finančný systém v tradičnom slova zmysle, ale systém, ktorý reflektujeme ako súbor inštitúcií a nástrojov. Hovorit' o islamskom finančnom systéme v tradičnom slova zmysle je o to viac nesprávne, že celkom islamizovaný finančný sektor existuje iba v jednej krajine na svete (v Sudáne). Vo väčšine krajín sveta sú islamské finančné inštitúcie súčasťou existujúceho tradičného finančného systému. Po štvrté, pri určovaní cieľov islamskej ekonomiky je v popredí realizácia duchovných a morálnych hodnôt, ktoré nemajú úzky islamský, ale univerzálny celospoločenský charakter. To umožňuje islamskej ekonomike ísť nad rámec čisto ekonomickej problematiky, čiže byť niečím viac ako len ekonomikou. Dochádza tu k spojeniu hospodárskej problematiky a etických otázok. Slovné spojenie „islamská ekonomika“ je značka, ktorá sa vytvárala po celé desaťročia a jej opustenie môže viesť k určitým stratám pre islamské finančné inštitúcie na celom svete. V poslednom rade, islamské bankovníctvo sa prejavilo ako životaschopná alternatíva konvenčného bankovníctva v mnohých moslimských i nemoslimských krajinách. Keďže ide o finančný systém založený na pravidlách, je nutné pochopiť, aké sú jeho základné pravidlá a ako sa líši od iných. *Riba*, *gharar* a *maysir* sú najdôležitejšie princípy zjavených textov a praktík, tak ako ich zanechal svojim nasledovníkom Prorok Mohamed.

POUŽITÁ LITARATÚRA:

1. ANANI, K. (2013): The Power of the Jama`A: The Role of Hasan Al-Banna in Constructing the Muslim Brotherhood's Collective Identity. [Online.] In: *Sociology of Islam 1*, 2013. s. 41–63. [Citované 23.04.2020.] Dostupné na

internete:

- <https://www.academia.edu/4224559/The_Power_of_the_Jama_A_The_Role_of_Hasan_Al-Banna_in_Constructing_the_Muslim_Brotherhood_s_Collective_Identity>.
2. ACHTJAMOV, N, S. (2013): Islamskaja ekonomičeskaja model: konceptualnyje i teoretičeskije osnovy. [Online.] In: *cyberleninka.ru*, 2013. [Citované 24.04.2020.] Dostupné na internete: <<https://cyberleninka.ru/article/n/islamskaya-ekonomicheskaya-model-kontseptualnye-i-teoreticheskie-osnovy-1>>.
  3. BEKKIN, R. I. (2007): Islamskaja ekonomika: meždu kapitalizmom i socializmom. [Online.] In: *Voprosy ekonomiky*, 2007, č.10. [Citované 26.04.2020.] Dostupné na internete: <<https://www.vopreco.ru/jour/login?source=%2Fjour%2Farticle%2Fview%2F1666%2F1668&loginMessage=reader.subscriptionRequiredLoginText>>.
  4. BEKKIN, R. I. (2010): *Islamskaja ekonomičeskaja model i sovremennost'*. Moskva: Izdatel'skij dom Mardžani, 2010. 352 s. ISBN 978-5-903715-32-9.
  5. BEKKIN, R. I., (2015): *Islamskoje strachovanije (takaful): osobennosti pravovogo regulirovanija*. Sadra, 2015. 170 s. ISBN 978-5-906016-39-3.
  6. *Definition of „Maysir“*. [Online.] In: *islamicmarkets.com*. [Citované 26.04.2020.] Dostupné na internete: <<https://islamicmarkets.com/dictionary/m/maysir>>.
  7. DAGHISTANI, A. S. (2012): Al – Ghazali. Islamic Philosophy of Economics. Ethics and Economy in Islam: Contribution of Imam Al Ghazali in focus. [Online.] In: *kud-logos.si* , 2012. [Citované 29.04.2020.] Dostupné na internete: <<http://kud-logos.si/2012/al-ghazali-islamic-philosophy-of-economics/>>.
  8. FURQANI, H. (2018): Defining Islamic Economics: Scholars' Approach, Clarifying The Nature, Scope and Subject-Matter of The Discipline. [Online.] In: *TUJISE Turkish Journal of Islamic Economics*, 2018. [Citované 02.05.2020.] Dostupné na internete: <<https://www.tujise.org/content/7-issues/10-5-2/m025/tuj025.pdf>>.
  9. HAQQI, A. R. A. (2009): *The philosophy of Islamic law of transactions*. CERT Publications, 2009. 258 s. ISBN 9789834371050.
  10. HARON S. (1998): A Comparative Study of Islamic Banking Practices. [Online.] In: *Journal of King Abdulaziz University: Islamic Economics*, 1998, Vol. 10. [Citované 03.05.2020.] Dostupné na internete: <<https://ssrn.com/abstract=3093812>>.
  11. HRDLIČKOVÁ, I. (2013): *Islámské finance jako alternativa*. Praha: A.M.S. trading s.r.o., 2013. 176 s. ISBN 978-80-902419-5-4.

12. CHAPRA, M. U. (2000): Is it Necessary to have Islamic Economics? [Online.] In: *Journal of Socio-Economics*, 2000, April, číslo 29. [Citované 02.05.2020.] Dostupné na internete: <http://ierc.sbu.ac.ir/File/Article/is%20it%20necessary%20to%20have%20an%20islamic%20economics_93497.pdf>.
13. CHAPRA, M.U. (2001): *What is Islamic Economics?* Jeddah: Islamic Development Bank - Islamic Research And Training Institute , 2001. 76 s. ISBN 9960-627-92-6.
14. *Islamic Finance. Gharar Fahish*. [Online.] In: Investment-and-finance.net, 18. 1. 2014. [Citované 05.05.2020.] Dostupné na internete: <<https://www.investment-and-finance.net/islamic-finance/g/gharar-fahish>>.
15. *Islamic Finance. Gharar Yasir*. [Online.] In: Investment-and-finance.net, 18.01.2014. [Citované 06.05.2020.] Dostupné na internete: <<https://www.investment-and-finance.net/islamic-finance/g/gharar-yasir.html>>.
16. KAHF, M. (2003): Islamic Economics: Notes on Definition and Methodology. [Online.] In: *monzer.kahf.com*, 2003. [Citované 07.05.2020.] Dostupné na internete: <http://monzer.kahf.com/papers/english/paper_of_methodology.pdf>.
17. KORAYTEM, T. (2000): The Islamic Nature of the Saudi Regulations for Companies. In: *Arab Law Quarterly*, 2000, roč. 15, č. 1. s. 63-69.
18. KURAN, T. (2008): *Islamskaja ekonomičeskaja mysl i islamskaja ekonomika. In Christijanstvo i islam ob ekonomike* (kollektivnaja monografija). Sankt. Peterburg: ROST, 2008. 432 s. ISBN 978-5-98217-039-2.
19. MANNAN, M.A. (1970): *Islamic Economics: Theory and Practice*. Lahore: Sh. Muhammad Ashraf, 1970. 386 s. ISBN 9789694321622.
20. MULYANY, R. – HAMEED, S. (2009). Shari'ah Audit for Islamic Financial Institutions (IFIs): Perceptions Of Accounting Academicians, Audit Practitioners and Shari'ah Scholars In Malaysia. [Online.] In: *researchgate.net*, 2009. [Citované 02.05.2020.] Dostupné na internete: <https://www.researchgate.net/publication/299512294_SHARI'AH_AUDIT_FOR_ISLAMIC_FINANCIAL_INSTITUTIONS_IFIs_PERCEPTIONS_OF_ACCOUNTING_ACADEMICIANS_AUDIT_PRACTITIONERS_AND_SHARI'AH_SCHOLARS_IN_MALAYSIA>.
21. NAQVI, S. N. H. (1997): The Dimensions of an Islamic Economic Model. [Online.] In: *Islamic Economic Studies*, 1997. [Citované 10.05.2020.] Dostupné na internete: <http://ierc.sbu.ac.ir/File/Article/THE%20DIMENSIONS%20OF%20AN%20ISLAMIC%20ECONOMIC%20MODEL_94509.pdf>.

22. NIJAZBEKOVA, Š. U. (2012): *Islamskije cennyje bumagi na mirovom fondovom rynke*. In: *Ekonomika i upravljenje: problemy, rešenija*, 2012, č. 2, s. 48-55.
23. OSTŘANSKÝ, B. (2009): *Malá encyklopedie islámu a muslimské společnosti*. Praha: Libri 2009. 255 s. ISBN 978-80-7277-404.
24. RAŽBADINOV, M. (2003): *Egipetskoje dviženije „Bratjev-musulʹman*. Moskva, Institut vostokovedenija RAN. 432 s. ISBN 5-89394-135-7.
25. STEPANJANC, M. T. (1982): *Musulmanskije koncepciji v filosofiji i politike (XIX – XX vv.)*. Moskva: Izdatelʹstvo Nauka, 1982. 249 s.
26. SIDDIQI, M. N. 1996: Teaching Economics in Islamic Perspective. [Online.] In: *KING ABDULAZIZ UNIVERSITY. Islamic Economics Research Centre*, 1996. [Citované 15.05.2020.] Dostupné na internete: <https://iei.kau.edu.sa/Files/121/Files/152672_40TeachingIslamicEconomics.pdf>.
27. *The economy does not have a religion: Erdogan*. [Online.] In: *World-Wide Religious News*, January 20, 2004. [Citované 11.05.2020.] Dostupné na internete: <<https://wwrn.org/articles/7152/>>.
28. ŽDANOV, N. V. (1992): *Islamskaja koncepcija miroporjadka*. Moskva: Meždunarodnyje otnošenija, 2003. 215 s. ISBN 5-7133-0318-7.
29. ŽURAVLJOV, A. J. (2004): *Konceptualnyje načala islamskoj ekonomiky*. In: *Islamskije finansy v sovremennom mire: ekonomičeskije i pravovyje aspekty*. Moskva: Ummah, 2004. 283 s. ISBN 5-94824-219-6.